

Száz év előtti vita a nők művelődési és írói jogáért.

A XIX. század egyik legkedveltebb és országszerte vitatott problémája: a nőkérdés. Hozzászólnak nemcsak a nevelés ügyén elmélkedők, hanem költők, regényírók, filozófusok és szociális gondolkodók egyaránt. A magyar irodalom akkori művelőit is élenken foglalkoztatja a kérdés: mi a nő szerepe a társadalomban? Van-e joga ahhoz, hogy a természet által kijelölt, hivatása mellett ugyanolyan szellemi műveltségre tessen szert, mint a férfi? Képes-e egyáltalán erre? S ha igen: vajjon a nő nem fog-e ezáltal eltérni eredeti rendeltetésétől?

A század első negyedében a férfiak közül kevesen látják még a nők művelődésének szociális szempontból való jelentőségét és jogosultságát. Általános ellenérv, hogy maradjanak a családban, elégedjenek meg a házi dolgok végzésével, ne töltsék idejüket könyvek olvasásával, ne írjanak, mert ez őket a házi munkától elvonja; éljenek anyai hivatásuknak, amelyhez elegendő az, amit anyáiktól tanultak.

Erre a korfelfogásra igen jellemző az a nagy tollharc, amelyet Karacs Ferencné, Takács Éva, az 1820-as évek kiváló írónője¹ idézett elő akaratán kívül egyik színi kritikájával.

Történt ugyanis, hogy 1821-ben Karacs Ferenc, hazánk akkor európai hírértékes művésze, egy este meglátogatta Prepeliczay Samut, a „Tudományos Gyűjtemény“ c. folyóirat akkori segédszerkesztőjét; ez elpanaszolta neki, hogy egy színművet, amely szerinte „tűzbevaló, hitvány munka“ azzal a megbízással küldött hozzá egy ismerőse, hogy arról kedvező bírálatot írjon. Erre Karacs, az ő szokott humorával így szólt: „Hagyja barátom uram a kritikát az asszonyoknak. Azok nagyon értenek hozzá. Az én feleségem legalább még kevés színműnek ítélte oda a koszorút“. — Prepeliczay erre kérlelni kezdte Karacsot, hogy adja át nejének a darabot megbírálás végett. Karacs azonban tiltakozott: felesége csak szóval szokott bírálni; mégis kénytelen volt végül Prepeliczay kérésének engedni és hazavitte nejének Sebestyén Gábor: „Asszonyi praktika“ című vígjátékát.² Karacsné tréfából néhány sorban összegezte a darabra vonatkozó véleményét: a sok nőszereplő között egyetlen egy jellemes sincs, — a szerző valószerűtlen tárgyat dolgoz fel; ezenfelül sok helyen sérti a józólést az illetlen kifejezésekkel és jelenetekkel.³

A vígjáték írója, Sebestyén Gábor, — abban a hitben, hogy a bírálatot a Tudományos Gyűjtemény akkori szerkesztője, Döbrentey, álneven írta — erős hangú levélben felelősségre vonja, hogy miért adja

¹ Erre nézve l. „A magyar nőnevelés két úttörője Karacs Ferencné és Karacs Teréz nőnevelési nézetei“ c. doktori értekezésemet (Szeged, 1933 75. l.), továbbá „Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái“-t a kecskeméti Horthy Miklós ref. tanítónőképzőintézet tanári testülete és ifjúsága kiadásában. Magyar Irodalmi Ritkaságok. 31. sz.

² Karacs Teréz: Anyámról. Fővárosi Lapok, 1888. évi. 4. sz.

³ „Gondolatok a nap alatt“. Budán, 1829. (Takács Éva munkái I) Előszó.

ki a Takács-Eva neve alatt játékaí bírálataát és durva feleletet is küld reá.⁴

Karacsné 1823-ban nyíltan bevallja Sebestyénnek, hogy a bírálataot nem Döbrentey, hanem ő írta, mert „neme iránti kötelessége parancsolta“. Kéri, hogy az író olvassa át művét figyelmesen: minden asszonyt a világ leghaszontalanabb teremtésének tüntet fel. Elismeri, hogy a nők nem mind jók és ártatlanok. Irhat valaki alacsony tetteikről, de ne mutassa őket olyanoknak, mintha lelki tehetségek hiányában csakis konyhai foglalkozásokra volnának alkalmasak. Kívánja, hogy Sebestyén ismerkedjék meg a női nemmel, hogy az iránta való tévelygésből kigyógyuljon.⁵

Sebestyén válaszol erre a levélre, de olymódon, hogy csak a boríték szól Karacsnének, a levél azonban olyan, mintha azt egy Bécsben levő barátjának írná. Közli, hogy rövidesen elkészül szatirájával, s azt magának Karacsnének, mint „a szépnem fogadatlan prókatorának“ fogja ajánlani. Kímélni akarta ugyan, de ha már magára vállalta a szerzőséget, hadd legyen köznevetség tárgya! Majd sértő módon ahhoz a megérzésgített kappanhoz hasonlítja, amely „mámoros fővel megkotlósdodik s elfogadja a más csibéit“. Ajánlja, hogy „inkább a tollseprő mellett maradjon, mintsem az abból kitépelt tollakkal pennacsatára keljen, és inkább fosztogassa a tollat, vagy a kalapja mellé tűzőgesse, mint azzal firkáljon“.⁶

Karacsné azonban rögtön átlátja, hogy Sebestyén a levelet nem tévedésből tette a neki címzett borítékba és finom szellemességgel válaszol. A készülő szatirától nem ijed meg, sőt örül annak, hogy az éppen Veszprém vármegyéből származik ismét, mert legalább e tekintetben jut hasonló sorsra a halhatatlan Kazinczyval. „Ami a tollfosztást illeti — írja — arra szükségem nincsen, mert egészségemet a rendesen élet által el nem vesztegetvén, a fosztatlan tollú ágyon is édesen aluszom, a tollas kalapokra sincs szükségem, hogy azáltal többet mutassak; mert akik ifjúságomban, mint rendszerint szokás, hiúságból kellemeimet dicsérték, most még azok is azt a tiszteletet, mely egy matrózról illet, önként megadják: és így a tollnak csak az írásra vehetem hasznát... A szatira íráshoz világos elmét, jó ízlést, mély belátású észrevételekkel segítő barátokat, egy szóval minden hozzá valókat, ami egy remek szatira írásához szükséges, szívesen kívánok“.⁷

Karacsnének ez a levele válasz nélkül marad, de 1824-ben újabb támadás éri a színdarab írójának barátai részéről. A Tudományos Gyűjtemény egyik K. J. betűk alatt megjelent cikke⁸ a nők művelődési és írói joga ellen a következő módon kel ki: „... Még a szépnem is, melynek főtörvénye tetszeni, nem tud őrizkedni a pedantizmus mételeyétől. Ezzel az asszonyi szép tulajdonságokat, a szeméremességet, a jó rendbe szedett kellemetes magatartást, az erőltetés nélkül való szép módot tetemesen megsérti... Az asszonymnak elég munkát ad az ő eredeti rendeltetése, u. m. a magzatok jó nevelése, a ház belső dolgainak jól intézett igazgatása. A pennát bizza a férfiakra, a könyvírók, kritikuskok sorába kiállani ne törekedjék... elég, ha követheti Cornéliát, ne kössön fegyvert az oldalára, se ne politizáljon, hanem neveljen Grachusokat a hazának“.

⁸ K. J. „Mi a pedantizmus?“ Tudományos Gyűjt. 1824. XII. k. 69—79. o.

Karacsné női büszkeségét és önérzéletét ez a vád mélyen sérti. Most már a Tudományos Gyűjtemény lapjain kel a nők művelődési és írói jogának a védelmére „Egy barátnémhoz írt levelém nemünk ügyében“ cím alatt 1825-ben.⁹ A legnagyobb igazságtalanságnak tartja, hogy a lélek kifejletésének lehetőségei csak a férfiak számára vannak biztosítva, míg korának elhanyagolt nőnevelési viszonyai miatt a nők nem tudják lelki erejüket képességeik szerint kiművelni. Az a nézete, hogy az emberi lelket egyforma szabadsággal ajándékozta meg a Teremtő, ezért minden eszes lénynek joga van ahhoz, hogy művelődjék, gondolkodjék, avagy gondolatait — ha van hozzá képessége — írásban is kifejezze. Nincs különbség női és férfi intelligencia között! Szánakozásra méltó az a férfi, aki azt tartja, hogy ha a nő gondolkodik, gondolatait kimondja, vagy leírja, azzal az asszonyi szép tulajdonságokat sértené. Az ilyen férfi — mint írja — „nememet csak állatiképen tekinti“; csak ilyen tapasztalatokat szerezhetett alacsonyabb gondolkodású nőismerősei körében, vagy pedig attól fél, hogyha az asszonyok gondolkodása a házi körön kívül terjed, majd nem talál olyanra közöttük, akit indulatai rabjává tehesen. — Pedig „attól nem kell félni“ (mondja igen találóan, mintha a mai leányifjúság nagy részének erkölcsi fogyatékoságát előre látta volna!) „ha olyan nyitva lesz is előttünk az út a tökéletesedésre, mint ő előttük, akkor is marad agyatlan coquette, mindent szerelmes szempontból néző és a férfiakból bábjátékok csináló vagy a szentség álorcája alatt mindenre kész színmutató... A magok boldogságát sohasem tapodhatják bizonyosabban a férfiak és nagyobb igazságtalanságot nem követhetnek el, a háládatlanság vétkébe nem eshetnek, mint mikor nemünktől még a gondolatai kijelentésére való szabadságot is meg akarják tagadni... Szép fizetés ezen velünk való bánás azért a sok jóért, amit mi övelők lételők első szempillantásától fogva egész az utolsóig teszünk. Mert miáltalunk jönnek a világra, mi ápolgatjuk magunk nyugodalmát feláldozva a gyámoltalan csecsemő korban, a mi gondoskodásunk által tartatik meg mind lelkők, mind testök épségben, a maguk javát nem ismerő gyermekkorban; mi vezetjük jó úton, és mi éreztetjük velők a legédesebb gyönyörűséget az ifjúi korban; mi könnyítjük nekik az élet terheit a férfiúi korban, mi ápolgatjuk az erőtelen vénségben; mi fogjuk be szemeiket az utolsó szempillantásban, s a mi könnyeink kísérik őket a koporsóba. De csak mi, akik gondolkodni szoktunk és akiknek érzékenységüket az okosság, nem a csupa természeti öszlön vezeti.“

De nemcsak a férfiak életére hat kedvezően a nők értelmi fejlettsége. A szűk látókörű asszonyok, akiknek gondolkodása csak a házi körön belül marad, mondja Karacsné, rendszerint csak arra törekednek, hogy „gyermeküket jól meghízlalják, legyen ételük, tiszta ruhájuk, a kocsi el ne gázolja őket, vagy a kútba ne essenek“, vagyis nevelésük legfőbb csak a gyermekek testi gondozására terjed ki. Az ilyen anyák neveltjei az emberi méltóságot sohasem tudják tiszteletben tartani és embertársaikat jóra való törekvéseikben csak akadályozzák.

A házi dolgok végzésében szintén előnye van annak a nőnek, aki

⁹ Tudományos Gyűjt. 1825. évf. XI. k. 62–77. o.

gondolkodni tud: „azt azok nem veszik annyira igénybe — írja — mint akinek a látóköre szűk, ki néha éppen azáltal teszi családját tönkre, az ilyen asszony legfőbb igyekvése arra irányul, hogy bámulják; mindenben ez vezeti s az e célból felmerült költségek számtalanszor meghaladják a jövedelmet“.

Azt is tagadja Karacsné, hogy csak a férfiaknak volna joguk az íráshoz, mert hogy ők erre alkalmasak lettek, azt is nőknek köszönhetik. Két nagy nő emlékéit idézi fel csupán: Szent István anyját, Saroltáét és Mária Teréziáét, akik többek között különösen sokat tettek művelődésünk érdekében.

Arra a kijelentésre, hogy „az asszony ne kössön fegyvert az oldalára“, felemlíti, hogy a magyar asszony, ha arra volt szükség, mindig becsülettel forgatta a fegyvert, sőt nem egyszer túltett a férfiak vitézségén; — bizonyítékul a magyar történelem kimagasló nőalakjaira hivatkozik.

Különösen találó a vádlókkal szemben Karacsnénak az a szellemes megjegyzése, mely szerint, hogy Cornéliát kövessék az asszonyok és Grachusokat neveljenek, nem egészen tőlük függ. „Arra nemcsak szorgalmas gondoskodás, hanem az is megkívántatik — írja —, hogy a fiúk is grachusai lélekkel szülessenek. Ehhez pedig szükséges az is, hogy ne csak az anya legyen Cornélia, hanem az atya is Grachus legyen, mert a grachusai lélekkel született gyermekeket el lehet ugyan rontani a nem jó úton való neveléssel, de a közepszerű, vagy gyenge tehetségekkel születettekből Cornélia sem tudna Grachusokat nevelni“. Sokkal okosabbnak tartja, hogy ha az anyák nem akarnak mindenáron Grachusokat nevelni, hanem gyermekeik testi-lelki képességeit megvizsgálva, azoknak megfelelően nevelik őket a társadalom hasznos tagjaivá.

Karacsné erre az értekezésre 1826-ban Sebestyén Gábor ismét támadja a Tudományos Gyűjteményben. „Mennyből jövő kirekesztő privilegium“ alatt felteszi a kérdést, hogy „Illik-e az asszonynak a publikum előtt politizálni, kritizálni s tudós hangot adni?“

A cikk írójának az a meggyőződése, hogy „A jó feleség, jó anya és jó háziasszony mindig talál az övéi közt elég foglalatosságot, ha pedig nem talál, kár volt annak férjhez menni. Szentebb kötelességei szenvednek akkor az asszonynak, mikor eredeti rendeltetése ellen házi köréből messze csapong. Olvasottsága s szép esze lehet valakinek, de ha elegendő filozófiája s tudománya nincs, jobb ha hallgat... Szép és dicsőséges az asszony rendeltetése, maradjon ő e mellett, ebben tökéletesítse magát, elég egyben fényleni. Sok drága időt elvesz a holtakkal való társalgás, sokat az író toll...“

Karacsné újból kénytelen védeni álláspontjait „Barátnémhoz írt második levelem nemünk ügyében“ című cikkjében.¹⁰ A magyar nőknek igenis joguk van művelődni, mert az ő körükből kerültek ki azok, akiknek jóvoltából a férfiak tudományokhoz jutottak! Bosszúsán jegyzi meg, a helyett, hogy a férfi „azon disputál, hogy szabad-e az asszonynak lelki szabadságával élni,“ inkább azt tartja férfihez méltónak, hogy a társadalom javára munkálkodjék. Szemrehányó hangon mutat rá a férfiak

¹⁰ Tudományos Gyűjtemény 1826. évf. IX. k. 73—96. o.

ily irányú mulasztásaira: nincsenek nemzeti szellemben nevelő leányintézetek hazánkban, nagy szükség volna javító intézetekre, nyomorékok, fogyatékosok, árvák, elhagyott gyermekek számára megfelelő intézményekre, szegényházakra. — Azt a véleményt, hogy az írás miatt az asszonyoknak szentebb kötelességei szenvednek, a saját életéből vett bizonyítékkal cáfolja meg: „... Bár öt nevedő gyermekek anyja vagyok, mégis egy pár tuttat fehér ruha varrást vállaltam fel pénzért és ezek közül egy darabnak varrogatása mellől diktáltattam.“ — Irói munkásságában sohasem a feltűnési vágy vezette. „Nem fényleni való vágyásból írtam én ezen apró munkáimat — írja — amivel méltóztatik a tudós író vádolni. A földművelő nép állapotjáról írt munkámat azért írtam, mert szívem és fejem arról győzött meg, hogy míg ez a nép olyan állapotban nem tétetik, amelyet érdemel, addig polgári alkotásunk mindig gyenge lábon fog állani.“ Irói munkásságával csupán a közhaszonra való munkálkodást akarta biztosítani. Legjellemzőbben fejezi ki ezt a következőkben: „Nemünk nevelésére figyelmezés végett amit írtam azért nemcsak a magam nemének, hanem mindkét nemnek igyekeztem használni, mert én arról vagyok meggyőződve, hogy ha minden nevelő egy Pestalozzi, vagy Salzmann lesz is, aki a férfiak nevelése körül szíves gondoskodással foglalatoskodik, fáradozásainak érdemlett jutalma az erkölcsök és gondolkodásmód megjavítása által nem lesz addig, míg az asszonyi nem nevelésére olyan figyelem nem fordítottatik, amilyent ezen nem emberi méltósága érdemel és amilyent a másik nem maga és eziránt való kötelessége parancsol.“

A nők művelődési és irói jogáért folytatott vita ezzel még mindig nem fejeződik be. 1826-ban a Tudományos Gyűjtemény szépirodalmi mellékletében egy másik cikk is rágalmazza a nőket a következő cím alatt: „Védő beszéd az asszonyi csacszkálkodás ügyében, melyet nagytiszteletű tudós Helke Mátyás úr, a kishonti nős tudósok gyűlésében deák nyelven elmondott és egy tisztii társa magyar nyelvre lefordított.“ A szerző szerint „mind a férfiak, mind az asszonyok tiszta életének legjobb őre az asszonyi csacszkálkodástól való félelem.“ Gúnyosan írja a nőkről, hogy „... esztelen, ügyetlen fecsegéseikkel egyformán mulattatnak mindentféle rendű férfiakat, sőt még azzal is, ha szavukat egyszerre többen felemelik és madarak módjára zsinatolnak. Ha emberek nincsenek, fűnek, fának, tyúkoknak, macskáknak beszélnek el, amit láttak, hallottak.“ Végül azt hozza fel a cikk írója, hogy Catilina összeesküvése is „Fulvia csacszkálkodása miatt árultatott el“.

Karacsné ismét a nők védelmére kel „Töredék egy barátnémhoz írt levelemből“ című cikkjében.¹¹ Nem tartja tudós férfiakhoz méltónak a nők jogtalan bántalmazását és rágalmozását. E helyett az emberi méltóság és a felebaráti kötelesség tiszteletbentartását kívánja a férfiaktól. A gúnyos hangú támadásra ő is gúnyosan vág vissza: Ha én asszonyokat alacsonyító eratiót mondanék, akkor mélyen hallgatnék a capitoliumbeli ludakról, mert az a férfiak gyengeségét árulja el, hogy olyan szoros környülállásokban, mint akkor voltak a rómaiak, és akkor, mikor az asszonyok minden drágaságaikat összeszedték, hogy azáltal a

¹¹ Takáts Éva: „Feleletek a Szent Gellért Hegye mellől.“ Budán 1828. 32. o.

köztársaságot győzőik igájától megszabadíthassák, a ludak a férfiaknál jobban vigyáztak“.

Az évekig húzódó heves vitában azonban Karacsnének védői is akadnak a férfiak között. Nem egy értekezés jelenik meg a Tudományos Gyűjtemény lapjain, amelyek hosszasan foglalkoznak a Karacsnéért támadások visszautasításával. Ezek között különösen figyelemre méltó az 1826-ban megjelent „Bajnoki harc Takács Éva asszony ügyében az asszonyi nem érdemei s jussaiért“ című értekezés Szontágh Gusztáv és Kiss Károly „gránátos hadnagyok“ aláírással,¹² akik több évi hadi szolgálat után külföldről hazaérkezve kifejezésre juttatják abbeli örömeiket, hogy nemzeti irodalmunk fejlődésnek indult és hogy e téren nők is működnek. Legjobban Karacsné Takács Éva nőnevelési cikkei vonták magukra figyelmüket, amelyek a nők művelődésének hiányaira és szociális jelentőségére józan ésszel és írói készséggel mutatnak rá. Éppen ezért nagyon helytelenítik Sebestyén Gábor támadásait az egész női nem ellen és Karacsnének teljes erkölcsi elégtételt adnak többek közt a következőkben:

„... Ami a védelmünk alá vett asszonyságot illeti... ő valamely más kötelessége megsértése nélkül háromszor többet adhatna, mint eddig tőle szerencsénk és gyönyörűségünk volt olvasni, írásra termett, kimiveltetett elme tehetségét ő maga bebizonyította. Tudományos Gyűjteményünkben megjelent értekezéseit az érdemes redakciónak tapsoló helybenhagyása mindenkor nyomban követte és ezen helybenhagyást vélekedésünk szerint mindenkor az egész publikum helybenhagyása is követte, az egész publikumé, mely ezen asszonyságot első írónőnek megismerte, de különös interesszével is voltunk azon tárgyak iránt, melyekkel ő eddig a közönséget figyelmetessé tette... Egy két szó a házaságban levő asszonyok kötelességeiről. — Barátságos beszélgetés a földművelő nép állapotjáról.“ A leányok házi neveléséről, — stb. vajjon célirányosabban, igazabban választhatott-e magának tárgyakat? Mily érzékeny és beható részvétellel beszél szivekre az anyáknak, hitestársaknak, földesasszonyoknak, igazi kötelességük iránt! Mily győzedelmes ékes-szólással vélekedik nemének jussairól és nemzeti felsőbb kimiveltetéséről! Mily kedvetlenséget, mily méltó bosszankodást mutatnak minden sorai, midőn nemének mostani neveléséről beszél... És ezen írónét, ki magát, ön sphaeráját és azt, aminek hiányosságában a haza szenved, oly tisztán ismeri s érdemesíti, lustán elnémulva hagynánk-e hallgatásra inteni? Nem egyetlen-e ő a maga nemében, aki a tudományos közönséges tanácskozásban a nemzet figyelmét oly tárgyakra fordítani törekszik, melyeket mivel a férfi munkássága sphaerájának körén kívül vannak, csak asszonyi szem láthat világosan. De eddig egyedül ő munkálkodik e tárgyban, nemde éppen azért ő a legszükségesebb, kipótolhatatlanabb a mi literaturánkban? nem hallgatást tehát, hanem közhasznú munkásságának folytatását kívánja a közjő. Mi ötlet az egész közönség nyilvános hallatára kérjük erre, s gondoljuk egyszersmind, hogy ezen kérést az egész nemzet szívére veszi; az egész nemzet, mely Európában az asszonyi nem jussait legfényesebben megismerte, mely

¹² Tud. Gyűjt. 1826. évf. VIII. k. 72—104. o.

egy asszony fejedelmi jussainak védelmében nemzeti hírét, becsét legmagasabb fényében megbizonyította az új idő korban az álmétkodó világ előtt. . . .“

Ez a védő irat teljes erkölcsi elégtételt adott Karacsnénak a magyar olvasóközönség előtt, de a vitát nem tudta elnémitani, hullámai továbbra is érezhetőek a XIX. század folyamán. A 30-as évek fellendülő hirlapirodalmának is egyik legkedveltebb problémája a nőkérdés marad. Az a vélemény, hogy a tudományok és irodalom művelése eltéríti a nőt eredeti rendeltetésétől és nem illik a női természethez, súlyos előítéletként él tovább — mint általános korfelfogás, — az emberek gondolatvilágában. E korban még olyan kiváló írónők is, mint Karacs Teréz, Karacsné nagytehetségű leánya, nem minden nőnevelésügyi értekezését meri a saját névalírásával közölni. Egyik igen komoly cikke, amelyben éppen a nőírók gáncsolói ellen szólal fel 1845-ben a „Honderú“ lapjain, ezzel az aláírással jelenik meg, hogy „Egy nőtől“. ¹³ Azt az anyjával egyező nézetét fejtegeti, — a nagy tollharc után 2 évtized múlva is — hogy a művelődés és irodalmi tevékenység összefér a nő hivatásával, ha van hozzá tehetsége, s a családi életben reá háruló kötelességek elvégzésével a pihenés óráiból vehet rá időt; ha erkölcsnemesítő céllal oly kérdésekkel foglalkozik, amelyek helyzetével s abból eredő hivatásával összhangzásban vannak, s ha dicsvágy nélkül, csupán a szellemi haladást akarja elősegíteni törekvésével. — Bár Karacs Teréz már akkor elismert író tekintélynek örvend, mégis jönak látja nevének elhallgatásával a kényes kérdést tárgyáló cikket Kölcsey egyik leveléből vett idézettel befejezni: „Az embert állatok alsó osztályából műveltség emeli ki! Azért annak, ki műveltségre törekszik, pirulnia nem kell. — Izetlen tusakodás asszonyban, mint férfiban egyaránt gyűlöletes; de tudománykedvelés és izlés nélkül sem egyes ember, sem nemzet előrelépni képes soha sem volt“.

Ma, egy évszázad távlatából visszapillantva, nem vitás többé számunkra az, hogy van-e a nőknek joguk művelődni és irodalmi téren működni. De a kérdés, hogy a tudományokkal való foglalkozás, a kenyérkereseti pályára való készülés és a mindennapi kenyér megszerzése nem térítik-e el a nőt a családi élettől, mint számára a természet által kijelölt munkaterülettől: napjainkban is nem egyszer hangzik el aggodalmasan. Ez azonban csupán rendezetlen és válságos társadalmi rendszerünk betegségének ideiglenes tünete. Nemzeti életünk egészségesebb vérkeringésével, a családalapítási lehetőségek fokozásával egyre jobban beigazolódnak majd Karacs Teréz jóslata 1845-ből: „Nem kell félni, hogyha a nők a kenyértudományokat értendik, kevés jutand a férfinak . . . nőül kell őket venni, mert a nő, ha a természet útján biztosíttatik élete, (azaz: az erősebb férfifél nemcsak érte él, hanem érte is küzd, mint hajdan ősei s az ő tűzhelyére teszi keresményét, mint hajdani úkei a harci prédát), soha nem fog a más réjtjén kaszálni“. ¹⁴

Dr. Evva Gabriella.

¹³ L. erre nézve: „A magyar nőnevelés két úttörője . . .“ c. említett értekezés. 33. l.

¹⁴ Karacs Teréz: „Néhány szó a nőnevelésről.“ Életképek, 1845. évf. II. félév. 552. o.